

”JOS MÄ NYT VOISIN SAADA YSTÄVIÄ” – Ulkopuolisuus vertaissuhteissa nuorten kokemana

Riikka Korkiamäki

Kun seuraavan kerran istut yläkouluikäisten nuorten takana bussissa tai vierteisessä pöydässä kahvilassa, jää hetkeksi kuuntelemaan, mistä he puhuvat. Todennäköisesti kuulet puhetta koulusta, harrastuksista, vapaa-ajan aktiviteeteista, ajankohtaisista tilanteista, tapahtumista ja uutisista. Saatat kuulla puhetta julkisuuden henkilöistä, opettajista tai muista arjen aikuisista. Veikkaukseni kuitenkin on, että eniten nuoret puhuvat toisista nuorista. Kuulet, miten Jere uhmasi opettajaa ruotsin tunnilla ja miten Tiia oli pukeutunut nuorteniltaan. Saat tietää, että Nelli seurustelee nykyään Juuson kanssa, Saku ja muut jäivät kiinni rötöstelystä ja ettei Annilla ole ”muuta elämää kuin koulu”. Kuulet, mitä illalla tehdään ja kenen kanssa – ja kenen kanssa ei ainakaan. Kuulet porukoista ja pareista, ryhmistä ja niihin kuulumisesta ja – ainakin jos osaat kuunnella myös rivien välistä – ryhmien ulkopuolelle sulkemisesta ja niiden ulkopuolelle jäämisestä.

Tässä artikkelissa kuuntelen nuorten puhetta ryhmien tai yhteisöjen ulkopuolella olemisesta. Ulkopuolisuuden kontekstina artikkelissani ovat nuorten arkiset ikätoverisuhteet, joiden suuresta merkityksestä nuoren identiteetin, minuuden, arvojen, moraalin ja maailmankuvan muotoutumiselle ollaan yleisesti yhtä mieltä (esim. Cotterell 2007; Wierenga 2009). Olen artikkelissani kiinnostunut siitä, millaisia ulkopuolisen asemia nuoret suhteessa toisiinsa kokevat ja millaisia merkityksiä vertaisryhmän ulkopuolelle jäämisellä heille on. Lähestymistapojani ulkopuolisuuteen ovat arki ja ”tavallisuus”. Se tarkoittaa, että ymmärrän vertaisryhmän sisä- ja ulkopuolisuutta

koskevat keskustelut osaksi jokaisen nuoren päivittäistä kanssakäymistä muiden nuorten kanssa. Ulkopuolisuuden kokeminen ei edellytä yhteiskunnallista marginaaliasemaa, sosiaalista syrjäytymistä tai erityisnuoren positiota. Jo nuoruudelle ominaisena pidetyissä identiteetin aktiivisen rakentumisen prosesseissa on kysymys eronteoisista, poissulkemisesta ja ulkopuolelle jättäytymisestä (esim. Hopkins 2010, 5–6).

Ikätoverisuhteiden on sanottu olevan keskeisin osa nuorten vapaa-aikaa (Aaltonen ym. 2011, 31), mutta usein nuorten arki kietoutuu kaverisuhteiden ympärille myös koulussa, harrastuksissa ja muissa organisoiduissa tai institutionaalisissa ympäristöissä (esim. Lahelma 2002; Ollikainen 2012). Ystävyysuhteissa syntyviä sosiaalisen tuen, turvallisuuden, luottamuksen, solidaarisuuden ja emotionaalisen osallisuuden kokemuksia (esim. Kautto 2009; Kiuru 2008; Korkiamäki 2013; Salmela 2006) on pidetty tärkeinä nuoren subjektiivisen hyvinvointikokemuksen kannalta. Näistä kokemuksista paitsi jäämistä on puolestaan pidetty hyvinvoinnin riskinä. Huomaamattomien ja julkisten ryhmästä tai toiminnoista pois sulkemisen käytäntöjen on arveltu olevan emotionaalisesti jopa raskaampia kuin suoran fyysisen kiusaamisen kohteeksi joutumisen (Goodwin 2006; Svahn & Ewaldson 2011). Maritta Törrösen ja Riitta Vornasen (2002, 38) mukaan vertaisryhmän ulkopuolisuus voi aiheuttaa musertavia yksinäisyyden ja sivullisuuden kokemuksia.

Ystävien tuen puutteen on tulkittu olevan yhteydessä masennukseen, emotionaalisiin ongelmiin ja heikkoon itsetuntoon (Rueger ym.

2010). Yksinäisyyden on puolestaan todettu korreloivan sosiaalisen ahdistuneisuuden ja pelkojen kanssa (Junntila 2010). Päivi Harisen (2008, 84) mukaan yksinäisyyttä on monesti jopa patologisoitu ja nuoren yksin olemiseen on liitetty poikkeavuuden diagnooseja, opiskeluongelmia, persoonallisuushäiriöitä ja syrjäytymisen uhka. Varsinkin poikien yksin jääminen on nähty merkittävänä yhteiskunnallista syrjäytymistä ja huono-osaisuutta aiheuttavana riskitekijänä (Myrskylä 2012, 3; ks. myös Suurpää 2009, 58). Myös nuoret itse pitävät ystävien puutetta yhtenä syrjäytymisen keskeisimmistä osatekijöistä (Myllyniemi 2006, 34–35; Turtiainen & Kauppinen 2004, 124).

Siinä missä nuorten osattomuuden, toiseuden sekä syrjässä tai marginaalissa olemisen ajatellaan yleensä johtuvan ulkoisista elinolosuhteista tai nuoren omasta kielteisestä toiminnasta (ks. Cieslik & Pollock 2002; Satka ym. 2011; Suurpää 2009; Törrönen & Vornanen 2002), ikätoverisuhteiden tarkastelu tuo nuorten toiseuden tutkimiseen toisenlaisen tulokulman: vertaissuhteiden kentällä nuoret ovat itse sekä ulkopuolisuuden tuottajia että sen omakohtaisia kokijoita. Nuoret jakautuvat ja tulevat jaetuiksi ryhmiin, joiden keskinäistä vuorovaikutusta sääntelevät sisäänpääsyn ja ulossulkemisen kulttuurit ja käytännöt (Ollila 2008, 148). Vertaisryhmien olemassaolo merkitsee väistämättä paitsi tunneperäistä kuulumista myös yhteisöllisiä erontekoa ja rajanvetoja, joilla muita nuoria asemoidaan yhteisön ulkopuolelle. Nuorten ryhmät ja yhteisöt voivat olla tiiviitä, tukevia ja avoimia, mutta myös vahvasti rajattuja, syrjiviä ja syrjäytäviä.

Artikkelissani lähdän liikkeelle identiteettiä ja erontekoa koskevasta teoreettisesta keskustelusta. Tästä laajasta ja monipolisesta keskustelusta pelkistän tämän artikkelin tarkoituksiin esiin sen, miten nuorten identiteetin ja joukkoon kuulumisen rakentumisessa väistämättömät eronteot tuottavat sisä- ja ulkopuolisuutta. Sen jälkeen analysoin empiirisesti, millaisia merkityksiä ulkopuolisuus saa itsensä eri tavoin vertaisten ulkopuolelle määrittelevien nuorten

kuvauksissa. Aineistonani ovat helsinkiläisessä ja tamperelaisessa yläkoulussa vuonna 2012 tehdyt haastattelut, joihin osallistui yhteensä 53 nuorta, iältään 14–16-vuotiaita (33 tyttöä ja 20 poikaa).¹ Aineisto on analysoitu paikantamalla ensin puhe-episodit, joissa nuoret asemoivat itsensä ikätoveriryhmien tai -yhteisöjen ulkopuolelle. Näistä episodeista on aineistolähtöisesti luettu esiin, millaisen position – ja miten – nuori tuottaa itselleen osana vertaisyhteisöä ja millaisia merkityksiä ulkopuolisuudelle sitä kautta rakentuu². Analyysin tuloksena nostan artikkelissa esille neljä erilaista ulkopuolisuuden kokemisen tai siitä kertomisen tapaa, joita havainnollistan neljän tutkimukseen osallistuneen nuoren kuvaamana. Artikkelin lopuksi palaan lyhyesti ulkopuolisuutta ja identiteettejä koskevaan keskusteluun vallitsevasta myöhäismodernin identiteettikäsitteiden näkökulmasta.

RYHMÄT, KATEGORIAMAT JA ERONTEOT OSANA NUORTEN IDENTITEETTI-PROSESSEJA

Nuorten keskinäiset sisä- ja ulkopuolisuuden väliset rajanvedot voidaan nähdä osana nuoruusikäälle tyypillisiä identiteetin muotoutumisen prosesseja. Minuuksia, ryhmiä ja yhteisöjä rakennetaan ja ylläpidetään luokittelemalla ihmisiä tiettyyn kokonaisuuteen kuuluviksi tai kuulumattomiksi, jäseniksi tai ei-jäseniksi, osallisiksi tai osattomiksi. Toiset ihmiset, ihmisryhmät, reaaliset ja kuvitteelliset yhteisöt ja yhteiskunnat muodostavat peilauspinnan sille, mitä nuori ihmisenä, nuorena, yksilönä ja yhteisön jäsenenä on ja mitä hän ei ole. Ollakseen ”tietynlainen” nuori tarvitsee jotakin samanlaista ja jotakin erilaista, johon olla suhteessa. (Hall 1999; Hopkins 2010; Jenkins 2004; Lawler 2008.)

Erilaiset ryhmät, alakulttuurit ja sosiaaliset kategoriat ovat identiteettien muotoutumisen tilanteisia resursseja. Jyrkät ja vastakohtaisuuksiin perustuvat kategorisoinnit ovat monesti se peili, jota vasten omaa olemista ja toimintaa on mahdollista hahmottaa ja jonka kautta ympäröivä

yhteisöllinen moninaisuus tulee hallittavaksi. (Hall 1999; Hopkins 2010; Widdicombe & Wooffitte 1995). Nuorten keskuudessa olennaisista on tehdä ryhmiä, kulttuureja ja niihin kuulumista näkyväksi tyyliin, käytökseen, tapoihin, arvoihin ja suosioon kytkeytyvin kulttuurisin koodein. Paikallisia puhetapojaan, käytäntöjään ja arvostuksiaan korostamalla ”hiket” ja ”kovikset”, ”kilit” ja ”pahikset”, ”emot”, ”pissikset”, ”nörtit” ja ”hipsterit” vahvistavat yhteisyyttään ja sulkevat pois yhteisöön kuulumattomat. Samalla vedetään rajoja samanlaisen ja erilaisen, normaalin ja poikkeavan, hyväksyttävän ja sopimattoman, sisä- ja ulkopuolisuuden välille. Esimerkiksi tilan ja ajan käyttöä ja ulkoista olemusta koskevat normit ja järjestykset tekevät näkyväksi näitä yhteisöissä eläviä hierarkioita ja sosiaalisia rajanvetoja. (Ks. Hoikkala & Paju 2013; Korkiamäki 2009; Ollikainen 2012; Tolonen 2010.)

Samalla kun identifoidaan oman kuulumisen viiteriä, määritellään, ketkä eivät kuulu joukkoon (Hopkins 2010, 7). ”Hikkejen” ja ”kovisten” kaltaisten stereotyyppisten ja mustavalkoisten kategorisointien on sanottu olevan nuorten vertaisryhmissä niin syvään juurtuneita, että niiden muuttaminen tai niistä ulos murtautuminen on vaikeaa (Ollila 2008, 25). Identiteettiä sekä sisä- ja ulkopuolisuutta koskevat neuvottelut ovatkin aina hierarkioiden ja valtateiden läpäisemiä; joillakin nuorilla on enemmän tilaa määrittellä kuulumisensa ehtoja kuin toisilla (ks. Gordon 2005; Pulkkinen 2000). Vertaisryhmän tai -yhteisön sisä- tai ulkopuolisuus voi siis rajautua sekä nuoren omin valinnoin että toisten nuorten toimesta.

KOKEMUSTEN MONINAISUUS AINEISTON KOKONAISUUDESSA

Ulkopuolisuutta voidaan empiirisesti lähestyä esimerkiksi havainnoimalla nuorten vertaisvuorovaikutuksen prosesseja tai kysymällä, miksi joku jää tai jätetään syrjään. Tässä artikkelissa näkökulmana ovat nuorten omakohtaiset kokemukset ulkopuolella olemisesta. Tarkas-

telen itsensä ikätovereiden ulkopuolelle tavalla tai toisella asemoivien nuorten kuvauksia omasta ulkopuolisuudestaan. Ulkopuolisuuden määrittelmänä ja analyysini resurssina toimii subjekti-position käsite (esim. Burr 1995; Gergen 1999; Butler 2006): tulkintani mukaan ulkopuolisuutta on se, että nuori tuntee olevansa ”toinen” suhteessa tiettyyn vertaisten ryhmään tai olettamaansa ikätovereiden valtavirtaan. Kyse on prosessista, jossa nuori paikantaa olemistaan ja toimintaansa kulttuurisesti tunnistetuissa kategorioissa ja olemisen tavoissa (Butler 2006, 80).

Artikkelini aineistossa enemmistö nuorista ei kuvannut omakohtaista ulkopuolisuutta. 53 haastattelusta 18:ssä oli tunnistettavissa puheepisodeja, joissa kuvailtiin omakohtaista ulkopuolisuutta vertaisryhmissä. Näistä episodeista olen pyrkinyt selvittämään, mistä nuori kulloinkin kokee olevansa ulkopuolella ja millä tavoin. Olennainen huomio on, etteivät kaikkien ulkopuolisuutta kuvaavien 18 nuoren ulkopuolisuuden kokemukset olleet negatiivisia. Pääasiassa nuorten oleminen ja toimiminen vertaisryhmissä oli monesta vaihtoehdosta valittua ja subjektiivisesti haltuun otettua. Tämä ei kuitenkaan tarkoita, etteivät ulkopuolelle sulkemisen kuvaukset sekä positiiviset tai negatiiviset kuulumattomuuden kokemukset olisi merkityksellisiä: ulkopuolelle jäämisen kokemukset tuntuivat olennaisesti määrittävän vertaisryhmissä marginaaliin itsensä positioivien nuorten minuutta ja heille paikallisesti mahdollisia identiteettejä.

Keskeinen havainto on myös, ettei ulkopuolisuuden kokemisessa läheskään aina ollut kysymys pysyvistä eikä yksiselitteisistä oloista. Kokemukset sisä- ja ulkopuolisuudesta vaihtelivat sekä yksilön henkilöhistorian aikana että tilasta ja tilanteesta toiseen. Positio vertaisryhmän ulkopuolisuutta voi muuttua sisäpuolisuudeksi esimerkiksi koulunvaihdon tai paikkakunnalta muuttamisen myötä, sosiaalisen elinpiirin laajentuessa tai nuoren tietoisesti muuttaessa käytöstään tai toimintaansa vertaisryhmissä. Yhtä lailla sisäpuolisuus voi muuttua ulkopuolisuuden positioiksi, usein ilman näkyvää tai tunnistettua syytä. (Ks. myös Casper & Card 2010; Morris-Roberts 2004.)

Tärkeää onkin huomata, että aineistoni kautta voidaan saavuttaa vain hetkellinen ”pysäytyskuva” ilmiöstä, joka nuorten eletyssä arjessa on jatkuvassa liikkeessä.

Olennainen on myös huomio, että tunteena ulkopuolisuus voi olla välillä voimakasta ja määrävää, toisinaan laimeaa tai ohimenevää. Joskus kyse on kokonaisvaltaisesta emotionaalisesta osattomuudesta, mutta valtaosa tutkimukseen osallistuneista nuorista asemoitui samanaikaisesti sekä tietyn ryhmän tai kategorian ulkopuoliseksi että toisen ryhmän sisäpuoliseksi. Ulkopuolisuus vertaisyhteisöstä voi liittyä monenlaisiin asioihin: nuori voi jäädä tietyn tiiviin ryhmän ulkopuolelle, kokea syrjimistä kouluyhteisössä, olla ilman yhtäkään ikätoveria tai olla ylipäättänsä identifioimatta itseään ”nuorisoon” kuuluvaksi. Ulkopuolisuuden kokemuksia – samoin kuin sisäpuolisuuden – on vertaisuhteiden kontekstissa monenlaisia.

Olen jäsentänyt ulkopuolisuuden kokemusten moninaisuutta aineistolähtöisesti neljään teemaan: tutkimukseen osallistuneiden nuorten kuvaamana ulkopuolisuus oli vaihtoehdottomuutta, omaa valintaa, yksinäisyyttä (tai yksin olemista) ja yhteisyyttä. Teemat eivät ole tyhjentäviä eivätkä toisistaan irrallisia. Kaikki aineistossa esiintyvät omakohtaista ulkopuolisuutta kuvaavat positiot olivat kuitenkin sijoitettavissa yhden tai useamman edellä mainitun teeman alle. Seuraavaksi käsitelen kutakin teemaa, ulkopuolisuuden kokemisen tai kertomisen tapaa, sitä kuvaavan aineisto-otteen kautta.

KOULUSSA KIUSATTU SAMU JA MILLAN VALITSEMA ERILAISSUUS

Ulkopuolisuuden kokemukset poikkeavat toisistaan sen mukaan, onko vertaisryhmän tai -yhteisön ulkopuolella oleminen itse itselle määritelty olotila vai onko ulkopuolisen positio ensisijaisesti muiden nuorten sanelema. Jos ikätoverijoukon ulkopuolelle jääminen on oma valinta, se voi vahvistaa minuutta, mutta muiden nuorten yksipuolisen määrittelyn kohteeksi joutuminen

kaventaa nuoren subjektiivista toimijuutta ja luo lukkiutuneen aseman vertaisyhteisön ulkopuolelle. Tällaisissa kuvauksissa minuuden paikat sisä- ja ulkopuolisuuden välillä vaihtelevat vain vähän eikä nuorella juuri ole mahdollisuuksia valita asemaansa yhteisöissä:

Ote 1. Ulkopuolisuus vaihtoehdottomuutena

Haastattelija: Kauanko sitä kesti sitä kiusaamista?

Samu: Seitsemän ja puol vuotta. Se on aika rankkaa ollu aina välillä, ja sitä on vaan ajatellu, et eiköhän huomenna oo parempi päivä, mut sitten kun se ei ollutkaan, niin sitten oli aina et huomenna on hirveen hyvä päivä varmaan tiedossa, mutta sitten kun ei se tullut. – Et aluks oli tietty tyyppi (joka kiusasi), mutta sitten se vaihtui koko luokkaan.

Haastattelija: Minkälaista se kiusaaminen eri aikoina oli? Se oli varmaan erilaista silloin kun sä olit pieni?

Samu: Pienempänä se oli syrjimistä, isompana se oli syrjimistä ja homoks haukkumista ja tönimistä ja kiristämistä ja ei päästetty johonkin tilaan tai näin –

Haastattelija: Pystytkö miettimään sitä taaksepäin, että mikä sun oma ajatus siitä on, että miksi ne kiusas sua?

Samu: En mä tiedä yhtään, sitäkin mä mietin joka päivä, mut en mä tiedä yhtään miksi – se on jäänyt mysteeriks.

Haastattelija: No onko sulla ollu muualta kavereita?

Samu: Ei. En mä muista yhtään ennen kolmatta luokkaa, enkä senkään jälkeen hirveen. Mutta mä muistan kuudennen luokan kesäloman, mä olin kokonaan, aina kun oltiin kotona esimerkiksi, niin mä skeittasin, en menny niinku skeittaamaan mihinkään rampeille. Kotipihassa skeittasin vaikka kilometrin päässä olis ollu rampit.

Lähes koko kouluajan kiusatuksi tullut Samu paikantaa itsensä ikätoverisuhteiden ulkopuolelle: kiusatuksi, syrjityksi ja hyljeksityksi. Samu kuvaa mahdollisuutensa vaikuttaa omaan asemaansa vertaisyhteisössä kapeaksi, eikä vaihtoehtoisia kuulumisen tiloja vertaissuhteiden kontekstissa näytä juuri olevan. Samun jähmeältä näyttävä ulkopuolisen positio haastaa ajatusta nuorten identiteettiprosesseihin kuuluvasta toimijuudesta: vertaisyhteisönsä toimijana nuorella pitäisi olla mahdollisuus itse valita omat kiintopisteensä ja viiteryhmänsä, asemoitua osalliseksi haluamallaan tavalla ja murtaa tai muovata hänelle ulkopuolisiin tuotettuja positioita (esim. Gordon 2005). Samun kohdalla näin ei vaikuta olevan. Edes valtakulttuurin mukainen skeittiharrastus ei kiinnitä Samua lähiympäristönsä vertaisryhmiin. Ulkopuolisen leima ja omaksuttu positio vertaisyhteisössä näyttävät ohjaavan toimintaa ja rajaavan vertaisiin liittymisen tiloja.

Kuten Samun kuvauksesta ilmenee, nuorten identiteettityöhön liittyvän valinnaisuuden edellytykset eivät ole tasa-arvoisia (ks. Gordon 2005, 115; Ollikainen 2012, 152). On olemassa hallitsemattomia ”keskustoja”, joista käsin joillakin nuorilla on arviointivalta suhteessa toisiin nuoriin, heidän tekoihinsa ja ominaisuuksiinsa. Näin määritellään kuulumisen asemia ja osallisuuden ehtoja, vahvistetaan omaa sisäpuolisuutta ja rajataan toisia ulkopuolelle. Se, mikä on osallisuuden keskus ja mikä sen ulkopuolinen marginaalisuus, näyttää kuitenkin olevan häilyvää.

Nuorten puheesta on mahdollista paikantaa sisä- ja ulkopuolisuuden positioita, mutta niiden sijoittaminen vertaisyhteisölliselle kartalle on haasteellista (Korkiamäki 2013, 146). Samun positio vertaissuhteiden marginaalissa vaikuttaa yhteisesti määritellyltä identiteetiltä, mutta se, millaisesta sisäpuolisuudesta Samun syrjittävyys on määritelty, jää ”mysteriksi”. Asetelma syventää ja vakauttaa Samun ulkopuolisuutta: siirtymät ulkopuolelta sisäpuoliseksi vaikeutuvat, kun sisäpuolisuuden koodit ja symbolit – se mitä pitäisi tavoitella ja millä tavoin sen voisi osoittaa – ovat hämärän peitossa. Vaikka Samun pysyvältä

näyttävä ulkopuolisen positio joustaa muualla haastattelussa³, tässä episodissa ulkopuolisuus vaikuttaa vaihtoehdottomalta, jähmeältä asemalta kiusatun kategoriassa.

Joskus syrjinnän syy löytyy tietyn, leimatun kategorian jäsenyydestä. Köyhyys, nörttiys, lastenkotilapsuus tai esimerkiksi tietyn uskonnollisen yhteisön jäsenyys voivat olla toiseutta vertaissuhteissa tuottavia luokituksia. Samu ei kuitenkaan osannut eritellä, miksi häntä kiusataan. Monesti ulkopuolelle jättämisen syyksi ikätoveriyhteisössä riittääkin tarkentumaton erilaisuus, sillä samanlaisuus ja tavallisuus ovat nuorten keskuudessa normeja, joiden rikkominen on erityisen selontekovelvollisuuden alaisista (esim. Tolonen 2002; Perho 2010, 70–71; ks. myös Juhila 2004). Tavallisuuden normilla uusinnetaan paikallista sosiaalista ja moraalista järjestystä, neutraloidaan eroja ja perustellaan eksklusiivisia rajanvetoja vertaisyhteisössä (Tolonen 2002, 246).

Erilaisuus voi kuitenkin olla myös tietoinen valinta, jolloin valtavirran ulkopuolisuus rakentuu omasta subjektiviteetista käsin:

Ote 2. Ulkopuolisuus valintana

Milla: Niin siis että jos esim. pukeutuu poikien vaatteisiin, niin sä saatat ehkä saada jotain ihmisten katseita ja ehkä joku saattaa sanoa että onpa tolla jännät vaatteet tai tämmöstä, mutta sitten, siitä ei kannata sitten välittää, että mullekin on sitä joskus sanottu, mutta en mä siitä oikein välittänyt yhtään.

Haastattelija: Miten jos sä kohtaat sellasen tilanteen, että suhun suhtaudutaan jotenkin sillä lailla, että sä et vois olla niinkun sä oot, niin miten sä yleensä toimit sellasessa tilanteessa? Jos joku heittää jotain ikävää läppää vaikka sun vaatteista tai jotain?

Milla: No se on, mä oon ainakin kehitellyt itelleni ajatuksen, että mä olen kuka mä olen, ja sitten vaikka moni sanoo jotakin, niin mä en voi miellyttää kaikkia ihmisiä, ketkä täällä koulussa on. Että kyllä se aina sattuu vähän, se että jos

joku ei niinku pidä siitä, koska aina ihmiset ei tunne mua, sitä kuka mä oikeasti olen – –.

Haastattelija: Lähtisikäs pois vai sanoisikäs jotain takasin tai?

Milla: No mä puolustaisin itteeni siinä tilanteessa, että mä niin kun sanoisin, että tää minä olen, mä en tästä muutu, sä et pysty vaikuttamaan siihen, että millainen mä olen.

Sukupuolen esittämisen tunnistetut ulkoiset merkit ovat normi, jonka tietoista uhmaamista Milla kuvaa. Milla kertoo, kuinka normia kontrolloidaan vertaisyhteisössä hänen poikamaiseen pukeutumiseensa kohdistuvin arvioivin katsein ja kommentein. Millan puheesta ei selviä se, asemoituuko hän erilaiseksi poikkeavan pukeutumisen vuoksi, ikään kuin ulkoapäin määriteltynä, vai onko tietyllä tavalla pukeutuminen se merkki, jolla hän on itse päättänyt tehdä eroa valtavirtaan. Yhtä kaikki, ikätovereiden moraalista kannanotoista huolimatta Milla jatkaa omalla tyyllillään pukeutumista. Millan itselleen tuottama positio valtavirran ulkopuolella on hänen oma valintansa, minuuden voimavara pikemmin kuin subjektiviteettia uhkaava määre.

Valtavirran hallitseman keskustan moralisoiva kontrolli osoittaa muiden yksilöiden ja ryhmien tilat ja paikat ikätoveriyhteisön hierarkkisella kentällä. Erilaiseksi leimautuminen sulkee valtavirtayhteisön ulkopuolelle. Nuorten keskinäisellä sosiaalisella kontrollilla onkin aina sekä kiinnipitävä että ulossulkeva puolensa. Kiinnipitävä kontrolli vahvistaa ryhmän yhteyttä, ”suojelee” ryhmän arvomaailmaa ulkopuolisilta vaikutteilta ja ”pakottaa” mukaan silloinkin, kun ei huvita. Myös ulossulkeva kontrolli vahvistaa yhteyttä, mutta tekee sen vetämällä rajaa ryhmän ja sen ulkopuolisuuden välille: ulossulkeva sosiaalinen kontrolli säätelee, kuka pääsee mukaan ja kuka ei. (Vrt. Granfelt 1998; ks. myös esim. Portes & Sensenbrenner 1993.)

Millan kuvaus erilaisuudestaan on osoitus siitä, ettei toisten nuorten taholta itseen kohdistuva ulossulkeva kontrolli aina merkitse passiivista uhripositiota tai kokonaisvaltaista kielteistä minäkuvaa. Siinä missä Samulla ei ollut

mahdollisuuksia vaikuttaa positioonsa vertaisyhteisössä, Milla on oman ulkopuolisuutensa vahva toimija. Millan positio vertaisryhmän ulkopuolisena näyttää tietoiselta prosessilta, jossa aktiivisesti työstetään itsen ja muiden ihmisten välistä suhdetta (esim. Hyväri 2001, 89). Tässä prosessissa on tilaa myös vastapuheelle, jossa erilaisuus merkitsee aitoutta ”esittämisen” sijaan. Nuorten vertaiskulttuurissa aitous on arvostettu piirre, joka Millankin on mielekästä itseensä liittää (ks. Korkiamäki 2009; Noppari & Usitalo 2011). Mahdolliset negatiiviset kommentit voi laittaa väärinymmärryksen tiliin, jolloin ne eivät uhkaa identiteettien vaihtoehtoisuutta, positiivista erilaisuuden positiota ja itselle valittua ulkopuolisen asemaa.

LUOKASSA YKSINÄINEN NEA JA ANNIINAN PIENI YHTEISÖ

Vertaisyhteisön ulkopuolisuudessa voi olla kysymys kokonaisvaltaisesta paitsi jäämisen kokemuksesta, kuten Samu edellä kuvasi. On nuoria, jotka jäävät myönteisten ikätoverisuhteiden ulkopuolelle kaikilla niillä elämänalueilla ja arkeissa ympäristöissä – koulussa, harrastuksissa, vapaa-ajalla, naapurustossa – joissa ystävyksiensä ja kavereuksien ajatellaan tavallisesti syntyvän ja muotoutuvan. Tällaista ”totaalista” yksinäisyyttä kuitenkin kuvattiin tämän artikkelin aineistossa varsin harvoin. Vertaissuhteissa koettua ulkopuolisuutta saatettiin paikata esimerkiksi läheisistä perhesuhteista saatavalla tuella ja ymmärryksellä. Sisarukset, serkut ja perhetuttujen lapset olivat tärkeitä nuorille, joilla ei ollut omaehtoisia ystävyys- tai kavereussuhteita.

Tietystä ryhmästä syrjään jääminen ei myöskään aina merkitse kavereussuhteiden puuttumista kokonaan. Kaikenkattavaa yksinäisyyttä tyypillisempää aineistossa oli tietystä vertaisryhmästä, kuten koulukavereista, luokkayhteisöstä tai ”entisistä kavereista”, irtautuminen ilman, että nuorelle avautuvat subjektipositiot olisivat rakentuneet kokonaan ulkopuolisuuden varaan. Tällöin ulkopuolisuus ilmeni tilannekohtaisina yksin

olemisen positioina tai hetkellisinä yksinäisyyden tunteina:

Ote 3. Ulkopuolisuus yksin olemisena

Haastattelija: Onko jotain mistä sä et tykkää koulussa?

Nea: No ehkä se kun mulla ei ole oikein kavereita meiän luokalla, no ei ole yhtään. – –

Haastattelija: Miten toi sitten vaikuttaa näihin koulupäiviin, että ei ole omalta luokalta kavereita?

Nea: No en mä tiedä, ei se niinku mitenkään.

Haastattelija: Sä et koe, että sua kiusataan tai sut on jotenki jätetty ulkopuolelle? Siellä nyt ei vaan satu olemaan ketään semmosta tyyppiä?

Nea: Nii.

Haastattelija: Ootko sä miettiny sitä, että sitten kun tulee tää koulun vaihto (lukioon), niin että siinä tavallaan vois tulla uusia ystäviä tai muuta? Onko se semmonen asia, mitä sä mietit joskus?

Nea: No en. Oon mä tiesti joskus miettiny, että toivottavasti siellä nyt olis joku munhenkinen ja jos mä nyt voisoin saada ystäviä, mutta en mä nyt silleen oo ihmeemmin.

Haastattelija: Onko se sulle niinku semmonen, mikä mietityttää sua? Että koetko sä ittes yksinäiseksi?

Nea: En.

Oleminen koulussa ilman kavereita on nuorelle haastava tilanne. Yksin näyttäytymistä kouluyhteisössä pidetään leimaavana, viimeiseen asti vältettävänä asiana, jonka kanssa nuoret kamppailevat vaihtelevin keinoin (Hoikkala & Paju 2013, 148–149; ks. myös Ollikainen 2012). Aina yksin oleminen ei kuitenkaan konkretisoidu kiusaamisena, kielteisenä kontrollina tai vahvana tunnekokemuksena. Tiiviistä luokkayhteisöstä erottautuva Nea kertoo, ettei hänellä ole kavereita omalla luokalla. Nean kokemus ei kuitenkaan vaikuta määräävältä ulkopuolisen identiteetiltä, vaan tunne kuulumattomuudesta rajoittuu kou-

luluokkaan. Näin Nea jättää tilaa muunlaisille kuulumisen positioille suhteessa sekä ikätovereihin että muihin sukupolviin.

Luokkakavereita vaille jäämisellä ei tunnu olevan Nean kohdalla suuria konkreettisia seurauksia, eikä hän kuvaa itseään yksinäiseksi, kiusatuksi tai syrjityksi. Strategiana on tietynasteinen välinpitämättömyys luokkakavereita kohtaan sekä oman minuuden irrottaminen kaverittomuudesta: samanhenkistä seuraa ”ei nyt vain satu löytymään” omalta luokalta. Tiiviin luokkayhteisön sosiaalisesta piiristä ulos jättäytyminen vaikuttaa-kin olevan Nean hallinnassa olevaa etäisyyden ottamista samaa luokkaa käyviin ikätovereihin. Nealle ulkopuolisuus ei ole muiden nuorten hänelle tuottama positio vaan omaehtoista asemoitumista suhteessa ”erihenkisiin” luokkatovereihin. Päivi Harinen (2008) kuvaa tällaista omavalintaista irtautumista sosiaalisista suhteista yksinäisyyden sijaan itsellisyuden käsitteellä.

Itsellisyydestään huolimatta vertaisryhmän ulkopuolisuus ei vaikuta Neallekaan yhdentekevältä. Koulunkäynti olisi mukavampaa, jos olisi luokkakavereita, ja hän toivoo löytävänsä ystäviä tulevien koulutovereiden joukosta siirtyessään myöhemmin lukioon. Vaikka Nea toisaalla haastattelussa kuvaa läheisiä suhteita vanhempiinsa ja hevosharrastuksen myötä rakentunutta ystävyttä aikuiseen ihmiseen, suhteet aikuisiin eivät täysin korvaa ikätoverisuhteisiin kuuluvaa ymmärrystä ja samastumispintaa. Nean puheenvuoro osoittaa, kuinka yksinolon ja yksinäisyyden, kuulumisen ja ulkopuolisuuden välinen suhde on kaikkea muuta kuin yksioikoinen. Kyse on moniulotteisista tilanteisista prosesseista, joissa omaa vertaisyhteisöllistä asemaa rakennetaan ikätovereihin tietyllä tapaa liittymällä ja heistä toisinaan irtautumalla (ks. Korkiamäki 2013, 136–139).

Nean kuvaukselle leimallista on, ettei hänellä ole luokkayhteisössä yhtään kaveria. Huolimatta siitä, miten yhtenäinen tai heterogeeninen muu luokka on, Nea on erillinen yksinään; samastumisen viiteryhmiä ei muista oman luokan nuorista löydy. On kuitenkin tilanteita, joissa erilaisuus suhteessa valtavirtaan yhdistää nuoria.

Positioituminen ulkopuoliseksi tietystä vertaisten piiristä merkitsee sisäpuolisuutta toisessa kehityksessä:

Ote 4. Ulkopuolisuus yhdistävänä tekijänä

Haastattelija: Miten tohon sun alkoholin juomattomuuteen tai absolutismiin suhtaudutaan esimerkiksi täällä koulussa tai jossain koulun juhlissa tai jossain semmosissa tilaisuuksissa?

Anniina: No en mä täällä oikein kauheesti tiedä semmosia, jotka voi julkisesti sanoa että hei, mä olen absolutisti. Niin sitten monesti kun kuuntelee ihmisten puheita, niin sitten monet on aina just jotain keskiviikkona, torstaina tai perjantaina että hei, lähdetään juomaan, me lähdetään juomaan, ja sitten mä itse olen että ei, te pilaatte oman elämänne sillä – – niin mä oon sitten että ei, tää ei oo mun juttu.

Haastattelija: Tuntuuko susta, että sä jätät jostain ulkopuolelle, että sua ei vaikka kutsuta johonkin mukaan?

Anniina: No kyllä joskus, mutta sitten, no mä tiedän paljon ihmisiä jotka juo, mutta sitten me ollaan sen verran pieni kaveripiiri, että siellä ei oo oikeastaan sellasia, jotka haluaa lähtee juomaan. Kyllä mulla on semmosia kavereita kanssa, absolutisteja, että en mä oo yksin. Mutta kyllä monet sitten ajattelee, että miten sä voit olla absolutisti, ja mä vastaan, että ihan helposti.

Haastattelija: Onko sulla joku erityisen hyvä kaveri?

Anniina: No, Salla ja Roosa – – ne ei juo, ne on kanssa absolutisteja.

Vertaisiin liittymisen ja irtautumisen prosesseissa on kysymys siitä, mikä itseä ja jotakuta toista yhdistää sekä miten nämä piirteet puolestaan erovat joitakin toisia nuoria yhdistävistä piirteistä. Näitä yhdistäviä ja erottavia tekijöitä eri tavoin merkkäämällä ympäröivä vertaisryhmä jäsentyy ryhmiksi, alaryhmiksi, ystävyyksiksi ja kaveriporukoiksi (Muggleton 2000, 66–67). Absolutistiksi itsensä määrittelevä Anniina kuvaa raittiuttaan

keskivertonuoruudesta poikkeavaksi piirteeksi, jonka perusteella hän asemoituu ikätovereidensa valtavirran ulkopuolelle. Luokitteluun ja moraalisiin kannanotoihin rajaudutaan yhteisöksi ja samalla asemoidaan toisia ulkopuoliseksi.

Anniinan kuvaama positio vertaisryhmässä kertoo, etteivät ulkopuolisten taholta itseen kohdistuvat moraaliset kannanotot aina merkitse negatiivista tai yksiulotteisen syrjäyttävää leimaa. Anniina kokee olevansa ulossulkevan arvioinnin kohteena, mutta hän tulee myös itse moralisoineeksi toisten nuorten puhe- ja toimintatapoja. Jyrkätkin itseen kohdistuvat kategorisoinnit voivat olla positiivisen itsemäärittelyn resurssi, jonka suuntaisesti tai vastaisesti omaa kuulumista on mahdollista paikantaa. Anniinalle absolutismi on omaa arvomaailmaa kuvaava, sellaisenaan hyväksyttävä viitekehys, eikä hän koe tarvetta irtisanoutua sen myötä rakentuvasta valtavirtayhteisön ulkopuolisen asemasta. Erityisiä perusteluja ja puolustautumista Anniinan esittämä positio silti vaatii (vrt. Skeggs 1997, 13).

Samalla kun hyväksyy ulkopuolisuutensa suhteessa oletamaansa ikätovereiden keskivertoon, Anniina rakentaa itselleen sisäpuolisen positiota muiden päihteisiin kielteisesti suhtautuvien joukossa. Anniina kertoo muodostavansa Sallan ja Roosin kanssa kolmen tytön ringin, jota yhdistää absolutismi erotuksena toisten nuorten juomakulttuurista. Olennaisimpana nuorten ystävyuden määrittäjänä onkin usein pidetty yhtenevää arvomaailmaa (Hey 1997). Koulumestyksen ohella yläkouluikäisten ystävyksiä ja erottautumisia säätelee tyypillisesti juuri suhde päihteisiin (Korkiamäki 2009; Simonen 2007).

Toisinaan yhteisyyttä vertaisryhmässä saataan vahvistaa nimenomaan positioitumalla ulkopuoliseksi konventionaalisista nuorena olemisen tavoista. Yhdessä erilaisella olemisellä vahvistaa ystävyyttä ja tukee minuuden rakentumista tarjoamalla mielekkään viitekehysten (Morris-Roberts 2004; Tolonen 2008; Widdicombe & Wooffitte 1995). Tämä edellyttää nuoriin kulttuurisesti kohdistuvien odotusten tunnistamista sekä sen tietämistä, miten näitä odotuksia nuorten kesken julkisesti hallitaan (Korkiamäki 2013,

151). Anniina ystävineen murtaa heihin nuorina kohdistuvia odotuksia tietoisesti ja hallitusti. Yhdessä luotu ja yksityisesti jaettu arvomaailma tulee julkiseksi tilanteissa, joissa juomattomuutta on perusteltava vertaisyhteisössä. Näissä neuvotteluissa ystäväpiiriin samanmielisyys tarjoaa selustan, jota vasten nojautua, ja yhteisön, jossa kokea kuulumista. Näin erilaisuudelle ja ulkopuolisuudelle rakentuu positiivisia merkityksiä (ks. Juhila 2004, 31).

ULKOPUOLISUUS RISKINÄ JA RESURSSINA

Portit nuorten keskinäisiin porukoihin ja ystävyksiin aukeavat vaivattomimmin niille, jotka osaavat olla ”oikein” osana vertaisyhteisöä ja valtakulttuuria (Harinen 2008, 86). Ryhmien rajoja kontrolloivin, moraaliseen arviointiin perustuvien kannanotoin toisille nuorille kehitetään negatiivista mainetta ja väärin olemisen positiivisia. Paikallisuus ja kulttuurisuus osaltaan säätelevät, millaiset samoin tai erilaisella olemisen tavat ovat kulloinkin mahdollisia (Tolonen 2010; Williams 2011, 138–139). Joillekin tämä saattaa tarkoittaa lukkiutunutta kiusatun asemaa, ahdistavaa yksinäisyyttä ja tukea vaille jäämistä. Toisille kyse on tietoisesta valtakulttuurin vastustamisesta ja vaihtoehdoisen identiteetin esittämisestä. Kokemuksena ikätoverien joukosta ulkopuolella olemisen voi olla myönteinen tai kielteinen, väliaikainen tai jatkuva, valittu tai määrätty.

Artikkelini alussa kuvasin, kuinka nuorten keskinäiset määrittelyt sisä- ja ulkopuolisuudesta ovat väistämätön osa identiteettien rakentumista nuoruudessa. Nykypäivän sosiologisia identiteettikeskusteluja hallitsee näkemys myöhäismodernille ajalle ominaisesta identiteettien monimuotoisuudesta, joustavuudesta ja tilanteista rakentumisesta (esim. Bauman 1996; Hall 1999; Cieslik & Pollock 2002). Nuoruuden kontekstissa tämän on tulkittu tarkoittavan yhteisöllistä fragmentaatiota sekä elektronisen median ja kulutuskulttuurin välittämää individualismia ja heterogeenisyyttä, jotka ilmenevät

vaihtoehdoisina minuuden viitekehyksinä sekä rinnakkaisina, eri tilanteissa aktivoituvina identiteettikonstruktioina. Identiteettien katsotaan muotoutuvan jatkuvasti uudelleen niitä kehystävissä yhteisöllisissä tilanteissa ja kulttuurisissa puhetavoissa. Samanaikaisesti yhteisöjen on sanottu muuttuvan sosiaaliselta sitovuudeltaan löyhemmiksi. (Beck & Beck-Gernsheim 2002; Furlong & Cartmel 2007; Hodkinson 2007; Salasuo 2007; Salasuo & Poikolainen 2012, 10–13.) Tässä ”hyperindividualistisessa” (Muggleton 2000) kulttuurissa nuoret voivat valita, millaista identiteettiä kulloinkin haluavat esittää ja millaisiin arvoihin, moraalikäsitteisiin ja kulttuurisiin traditioihin he tulevat silloin liittyneeksi (esim. Hodkinson 2007).

Tämän artikkelin aineistossa myöhäismoderni moninaisuus ja yhteisöllinen pirstaloituminen tulivat ilmi erityisesti tarkasteltaessa, mistä ulkopuolisen positioon itsensä asettavat nuoret kokevat olevansa ulkopuolisia. Nuoret peilaavat ulkopuolisuuttaan olettamansa valtavirran mukaiseen sisäpuolisuuteen, mutta nuoresta riippuen sisäpuolisuus voi merkitä hyvin erilaisia asioita. Yhden hallitsevan sisäpiiriin sijaan nuorten vertaisyhteisölliselle kartalle piirtyy useita sisäpiirejä ja niiden ulkopuolelle jääviä kuulumattomuuden ja osattomuuden tiloja. Yhtäällä esimerkiksi tietynlainen pukeutuminen on se normi, johon omaa ja toisten sisä- tai ulkopuolisuutta peilataan, mutta yhtä lailla kuulumisen ehtoja saneleva keskus voi muotoutua esimerkiksi päihteiden käytön (tai käyttämättömyyden) ympärille. Koska neuvottelut identiteeteistä ovat konventionaalisia ja nojaavat tunnistettuihin kategorioihin, sisäpuolisuuden normit paikallisissa vertaisyhteisöissä eivät kuitenkaan ole yhdentekeviä: jollakin yhteisössä on aina enemmän valtaa määrittellä sisä- ja ulkopuolisuuden välisiä rajoja kuin jollakulla toisella.

Myöhäismoderni vaihtoehdoisuus ja vallinnanvapaus puolestaan näkyivät aineistossa nuorten kuvatessa tietoista ja tarkoituksellista positiota olettamansa keskustan ulkopuolella. Sanoutuminen irti tietystä ryhmästä, käyttäytymismallista tai ”norminmukaisuudesta” kertoo

toisenlaisten kiinnekohtien olemassaolosta ja nuoren mahdollisuudesta valita vaihtoehtoisten identiteettien välillä. Tämän artikkelin aineistossa valtaosa nuorista tulkitsikin positiotaan tietyn ryhmän, yhteisön tai kategorian ulkopuolella pikemminkin identiteettien rakentamisen positiiviseksi voimavaraksi kuin kielteiseksi piirteeksi tai ominaisuudeksi. Kyse on itse määrittelystä subjektipositioista, omavalintaisesta irtisanoutumisesta paikallisesti ja kulttuurisesti dominoivista nuorena olemisen tavoista, normeista ja arvostuksista. Ulkopuolisuuden kokemisen tässä ääripäässä vertaisryhmän tai -yhteisön ulkopuolisuus on itseen liitetty positiivinen asia, joka vahvistaa toimijuuden tunnetta ja jättää tilaa monenlaisille vertaissuhteissa olemisen tavoille. Kokemuksen myönteisyyttä vahvistaa edelleen se, jos ulkopuolisuutta tai erilaisuutta voi jakaa yhdessä muiden kanssa. Toki on muistettava, että oman sisä- tai ulkopuolisuuden kuvaaminen on aina performatiivinen teko: kertomalla itsestä ei representoida mitään autenttista minuutta, vaan ilmaistaan toivotunlaisia identiteettejä sekä itselle että kuulijalle (ks. Butler 2006; Hopkins 2010; Pulkkinen 2000).

Identiteettien vaihtoehtoisuuden, valinnaisuuden ja neuvoteltavuuden korostaminen tuottaa helposti kuvan yksilön vapaasta mahdollisuudesta hallita identiteettiprosesseja mielensä mukaan (ks. Gordon 2005). Myöhäismoderni mahdollisuus valita, saatavilla olevien subjektipositioiden valikko, ei kuitenkaan avaudu kaikille nuorille samalla tavoin. On nuoria, joiden kanssakäymistä toisten nuorten kanssa leimaa vaikutusmahdollisuuksien puute ja muiden nuorten määrittelemä ulkopuolisen positio. Vaihtoehdottomuutensa kautta tämä kielteisen arvioinnin ja kontrollin kohteena oleminen voi vakiintua hallitsevaksi subjektipositiksi ja minuutta määrääväksi identiteetiksi. Päinvastoin kuin postmodernissa mantrassa, jonka mukaan toiminta tuottaa vaihtuvia identiteettejä, tahdostaan riippumatta ulkopuolella olevan nuoren identiteettipositiot voivat rajoittaa toimimisen mahdollisuuksia. Tästä ääripään positioista katsottuna vertaisryhmän ulkopuolelle jääminen on

kielteinen, yksinäisyyttä vertaissuhteissa merkitsevä kokonaisvaltainen kokemus.

Jos ulkopuolisuuden kokemista nuorten vertaissuhteissa ajatellaan janana, jonka ääripäät muodostuvat edellä kuvatuista syrjivästä, sisäpuolisen määrämästä objektin asemasta sekä ulkopuoliseksi omavalintaisesti jäävästä subjektuudesta, valtaosa nuorista sijoittuu näiden ääripäiden välille. Subjektina positioitumisen voidaan ajatella tarkoittavan juuri sitä, että nuorella on mahdollisuus liikkua sisä- ja ulkopuolisuuden välisellä jatkumolla haluamaansa suuntaan sekä asemoitua eri tavoin vertaisten ryhmiin ja yhteisöihin, niiden toimintakulttuureihin ja arvomaailmoihin. Myöhäismoderniksi nimetyn yhteisöllisyyden potentiaali on, että useiden erilaisten keskustojen ikätoveriyhteisö sallii vaihtuvia identiteettejä ja antaa monenlaisille nuorille mahdollisuuksia asemoitua sisäpuolisen positioon. Riskinä puolestaan on, että vaihtoehtojen moninaisuus aiheuttaa syrjiviä rajanvetoja tai ahdistavaa hapuilua kiinnittymättömässä välitilassa.

Nuorten toiseuden tarkastelu ikätoverisuhteiden näkökulmasta tekee näkyväksi, miten sisä- ja ulkopuolisuuden, kuulumisen ja kuulumattomuuden, osallisuuden ja osattomuuden kategoriat ja kokemukset ovat suhteellisia ja kontekstisidonnaisia pikemmin kuin vastakkaisia tai ehdottomia. Sisä- ja ulkopuolisuuden ohelle nuoret neuvottelevat vaihtuvia välimaaston positioita sekä joustavia sekä-että-tiloja. Subjektipositioiden kautta ajateltuna nuori voi yhtä aikaa sekä kuulua sisäpiiriin että tulla määrittelyksi ulkopuoliseksi. Tämän huomioiminen on tärkeää, jotteivät yksinolo ja ulkopuolelle jättäytyminen tule automaattisesti tulkituksi deterministisinä elämänkulkuina.

Myös negatiivisesti koetulla ulkopuoliseksi asemoitumisella on usein kääntöpuolensa. Sen ohella, että nuoria kohdatessamme kysymme, mistä nuori kokee jäävänsä paitsi tai ulkopuolelle, voi olla hyvä myös kuulla, mihin hän on sitoutunut ja kiinnittynyt. Tällä tavoin tietynlaisia (toivottuja) identiteettejä voidaan kenties herätellä ei-toivottujen kustannuksella ja joitakin

lukkiutuneelta vaikuttavia ulkopuolisen positioita kääntää positiivisen itsemäärittelyn voimavaraksi.

VIITTEET

- 1 Haastatteluaineisto on kerätty osana Lasten marginalisoinnin ehkäisy paikkalähtöisen osallistumisen keinoin (SA134949) -projektia. Haastattelut käsittelevät nuorten kokemuksia ja arkista toimimista heille merkityksellisissä elämysympäristöissä sekä näihin arjen konteksteihin liittyviä merkityksiä ja niiden rakentumisen perusteita. Keskimäärin puoli tuntia kestäneet yksilohaastattelut tehtiin koulun tiloissa koulupäivän aikana, ja niihin osallistuivat lähes kaikki tutkimuskoulujen yhdeksäsluokkalaiset. Kaikki artikkelissa esiintyvät nuorten nimet ovat pseudonymmeja. Kiitän Tampereen yliopiston Tilan ja poliittisen toimijuuden tutkimusryhmää (SPARG) mahdollisuudesta käyttää haastatteluja tämän artikkelin aineistona. Artikkelit on kirjoitettu osana tutkimusprojektia Lasten ja nuorten marginalisaation hallinta varhaisen tunnistamisen avulla (SA264436).
- 2 Tässä artikkelissa tarkoitetaan ikätoveri- ja vertaisyhteisöllä joko sitä paikallista tai yleistä sosiaalista ja kulttuurista ympäristöä, johon kuuluvaksi nuori itsensä mieltää tai jonka jäseneksi hänet jollakin tapaa sijoitetaan. Tällaisia voivat olla esimerkiksi koulu yhteisö, koululuokka, lähiympäristön nuoret tai nuorisoylipeittäjä. Vertaisyhteisöllä puolestaan viitataan tiettyjen nuorten muodostamaan konkreettiseen ja rajattuun kokoonpanoon, johon nuori voi kuvata kuuluvansa tai josta ulkopuoliseksi hän voi itsensä asemoida. Nuoren vertaisia tässä artikkelissa ovat siis toiset nuoret – ottamatta kantaa siihen, kokeeko hän vertaisuutta (yhteisyyttä) ikätovereidensä kanssa. (Ks. Pörhölä 2008, 94; Svahn & Ewaldson 2011.)
- 3 Toisaalla haastattelussa käy ilmi, että Samu on viime aikoina löytänyt kavereita, joiden kanssa hän on tekemisissä vapaa-ajalla. Samunkaan kielteinen kokemus ulkopuolisuudesta ei siis ole yksilötoiveiden toivoton.

LÄHTEET

Aaltonen, Sanna – Kivijärvi, Antti – Peltola, Marja – Tolonen, Tarja 2011: Ystävytykset. Teoksessa Mirja Määttä – Tarja Tolonen (toim.): Annettu, otettu, itse tehty. Nuorten vapaa-aika tänään, 29–56. Nuorisotutkimusseura/Nuorisotutkimusverkoston julkaisu 112, Helsinki.

Bauman, Zygmunt 1996: Postmodernin lumo. Vastapaino, Tampere.

Beck, Ulrich – Beck-Gernsheim, Elisabeth 2002: Individu-

alisation. Institutionalized Individualism and Its Social and Political Consequences. Sage Publications, Lontoo.

Burr, Vivien 1995: An introduction to Social Constructionism. Routledge, Lontoo.

Butler, Judith 2006: Hankala sukupuoli. Suom. Tuija Pulkkinen – Leena-Maija Rossi. Gaudeamus, Helsinki.

Casper, Deborah – Card, Noel 2010: "We Were Best Friends, But..." Two Studies of Antipathetic Relationships Emerging from Broken Friendships. *Journal of Adolescent Research* 25:4, 499–526.

Cieslik, Mark – Pollock, Gary (toim.) 2002: Young People and Risk Society. The Restructuring of Youth Identities and Transitions into Late Modernity. Ashgate, Lontoo.

Cotterell, John 2007: Social Networks in Youth and Adolescence. Second edition. Routledge, Lontoo.

Furlong, Andy – Cartmel, Fred 2007: Young People and Social Change. New Perspectives. Open University Press, Buckingham.

Gergen, Kenneth 1999: An invitation to social construction. Sage, Thousand Oaks.

Goodwin, Marjorie 2006: The Hidden Life of Girls. Games of Stance, Status and Exclusion. Blackwell, Malden.

Gordon, Tuula 2005: Toimijuuden käsitteen dilemma. Teoksessa Anneli Meurman-Solin – Ilkka Pyysiäinen (toim.): Ihmistieteet tänään, 114–130. Gaudeamus, Helsinki.

Granfelt, Riitta 1998: Kertomuksia naisten kodittomuudesta. Suomalaisen kirjallisuuden seura, Helsinki.

Hall, Stuart 1999: Identiteetti. Suom. ja toim. Mikko Lehtonen – Juha Herkman. Vastapaino, Tampere.

Harinen, Päivi 2008: Hyvä, paha yksinäisyys. Itsellisyys, yksinäisyys ja ystävyys myöhäisnuoruudessa. Teoksessa Minna Autio – Kirsi Eräranta – Sami Myllyniemi (toim.): Polarisoituva nuoruus? Nuorten elinolot -vuosikirja, 84–93. Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseuran julkaisu 84, Nuorisosiain neuvottelukunta, Sosiaali- ja terveysalan tutkimus- ja kehittämiskeskus Stakes, Helsinki.

Hey, Valerie 1997: The Company She Keeps: An Ethnography of Girls Friendships. Open University Press, Buckingham.

Hodkinson, Paul 2007: Youth cultures. A critical outline of key debates. Teoksessa Paul Hodkinson – Wolfgang Deicke (toim.): Youth cultures. Scenes, Subcultures and Tribes, 1–23. Routledge, New York.

Hoikkala, Tommi – Paju, Petri 2013: Apina pulpetissa. Ysi-luokan yhteisöllisyys. Gaudeamus, Helsinki.

Hopkins, Peter 2010: Young People, Place and Identity. Routledge, Lontoo.

Hyväri, Susanna 2001: Vallattomuudesta vastuuseen – kokemuksen politiikan sankaritahvoja. Vankeinhoidon koulutuskeskuksen julkaisu 3/2001, Helsinki.

Jenkins, Richard 2004: Social Identity. Routledge, Lontoo.

Juhila, Kirsi 2004: Leimattu identiteetti ja vastapuhe. Teoksessa Arja Jokinen – Laura Huttunen – Anna Kulmala (toim.): Puhua vastaan ja vaieta. Neuvottelu kulttuurisista

- marginaaleista, 20–32. Gaudeamus, Helsinki.
- Junttila, Niina 2010: Social Competence and Loneliness During the School Years. Issues in Assessment, Interrelations and Intergenerational Transmission. *Annales Universitatis Turkuensis B* 325, Turun yliopisto.
- Kautto, Virpi 2009: Ootsä mun kaa? Ystävyys monikulttuuristen nuorten arjessa. Teoksessa Päivi Harinen – Veronika Honkasalo – Anne-Mari Souto – Leena Suurpää (toim.): *Ovet auki! Monikulttuuriset nuoret, vapaa-aika ja kansalaisoimintaan osallistuminen*, 62–75. Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseuran julkaisuja 91, Helsinki.
- Kiuru, Noona 2008: The Role of Adolescents' Peer Groups in the School Context. *Jyväskylä Studies in Education, Psychology and Social Research* 331, Jyväskylän yliopisto.
- Korkiamäki, Riikka 2009: ”Kaljaporukoita” vai ”ihan tavallisiin koviksi” – osallisuus vertaisryhmässä nuorten määrittelyn kohteena. Teoksessa Suvu Raitakari – Elina Virokannas (toim.): *Nuorisotyön ja sosiaalityön jaetut kentät*, 83–105. Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseuran julkaisuja 96, Helsinki.
- Korkiamäki, Riikka 2013: Kaveria ei jätetä! Sosiaalinen pääoma nuorten vertaissuhteissa. Tampere University Press ja Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseuran julkaisuja 137, Tampere.
- Lahelma, Elina 2002: School is for meeting friends. *British Journal of Sociology for Education* 23:3, 367–381.
- Lawler, Steph 2008: *Identity. Sociological Perspectives*. Polity, Cambridge.
- Morris-Roberts, Kathryn 2004: Girls' Friendships, 'Distinctive Individuality' and Socio-Spatial Practices of (Dis)identification. *Children's Geographies* 2:2, 237–255.
- Muggleton, David 2000: *Inside Subculture. The Postmodern Meaning of Style*. Berg, Oxford.
- Myllyniemi, Sami 2006: Nuorisobarometri 2006. Teoksessa Terhi-Anna Wilska (toim.): *Uskon asia. Nuorisobarometri 2006*, 13–89. Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura ja Nuorisosaian neuvottelukunta, Helsinki.
- Myrskylä, Pekka 2012: *Hukassa – Keitä ovat syrjäytyneet nuoret? Eva-analyysi No 19. Elinkeinoelämän valtuuskunta*, Helsinki.
- Noppi, Elina – Uusitalo, Niina 2011: Kaveriteitillä verkossa ja sen ulkopuolella. Näkökulmia nuorten verkko-yhteisöllisyyteen. Teoksessa Seppo Kangaspunta (toim.): *Yksilöllinen yhteisöllisyys. Avaimia yhteisöllisyyden muutoksen ymmärtämiseen*, 140–166. Tampere University Press, Tampere.
- Ollikainen, Taru 2012: Tyttöjen kaverisuosio ja luokkahenki yläkoulussa. Teoksessa Elina Pekkarinen – Kaisa Vehkalahti – Sami Myllyniemi (toim.): *Lapset ja nuoret instituutioiden kehityksessä. Nuorten elinolot -vuosikirja 2012*, 143–155. Nuorisotutkimusverkosto, Terveyden- ja hyvinvoinnin laitos, Valtion nuorisosaian neuvottelukunta, Helsinki.
- Ollila, Anne 2008: *Kerrottu tulevaisuus. Alueet ja nuoret, menestys ja marginaalit. Acta Universitatis Lapponiensis* 141. Lapin yliopistokustannus ja Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseuran julkaisuja 85, Rovaniemi.
- Perho, Sini 2010: Rasistisuus nuorten yhteisöissä. Tutkimus vuosituhtaan vaihteen Joensuusta. Nuorisotutkimusseura/Nuorisotutkimusverkoston julkaisuja 103, Helsinki.
- Portes, Alejandro – Sensenbrenner, Julia 1993: *Embeddedness and Immigration. Notes on the Social Determinants of Economic Action. American Journal of Sociology* 98:6, 1320–1350.
- Pulkkinen, Tuija 2000: *The Postmodern and Political Agency. SoPhi*, Jyväskylä.
- Pörhölä, Maili 2008: Koulukiusaaminen nuoren hyvinvointia uhkaavana tekijänä – Miten käy kiusatun ja kiusaajan vertaissuhteille? Teoksessa Minna Autio – Kirsi Eräranta – Sami Myllyniemi (toim.): *Polarisoituva nuoruus? Nuorten elinolot -vuosikirja*, 94–104. Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseuran julkaisuja 84, Nuorisosaian neuvottelukunta, Sosiaali- ja terveysalan tutkimus- ja kehittämiskeskus Stakes, Helsinki.
- Rueger, Sandra – Malecki, Christine – Demaray, Michelle 2010: Relationship Between Multiple Sources of Perceived Social Support and Psychological and Academic Adjustment in Early Adolescence: Comparisons Across Gender. *Journal of Youth Adolescence* 39, 47–61.
- Salasuo, Mikko 2007: *Atomisoitunut sukupolvi. Helsingin kaupungin tietokeskuksen tutkimuksia 2007:7*, Helsinki.
- Salasuo, Mikko – Poikolainen, Janne 2012: *Johdanto – monimuotoinen katukulttuuri. Teoksessa Mikko Salasuo – Janne Poikolainen – Pauli Komonen (toim.): Katukulttuuri. Nuorisoesiintymiä 2000-luvun Suomessa*, 9–30. Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseuran julkaisuja 124, Helsinki.
- Salmela, Jaana 2006: Koetun sosiaalisen tuen, pätevyiden, itsearvostuksen ja liikunnan yhteyksiä nuoruusiän kasvuvuosina. Chydenius-instituutin tutkimuksia 1/2006. Jyväskylän yliopisto, Chydenius-Instituutti – Kokkolan yliopistokeskus, Jyväskylä.
- Satka, Mirja – Alanen, Leena – Harrikari, Timo – Pekkarinen, Elina (toim.) 2011: *Lapset, nuoret ja muuttuva hallinta. Vastapaino*, Tampere.
- Simonen, Jenni 2007: Nuorten juomisen sosiaalisuuden lajit. Teoksessa Christoffer Tigerstedt (toim.): *Nuoret ja alkoholi. Alkoholi- ja huumeetutkijain seura, Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseuran julkaisuja 75*, Helsinki.
- Skeggs, Beverley 1997: *Formation of Class and Gender: Becoming Respectable*. Sage Publications, Lontoo.
- Suurpää, Leena (toim.) 2009: *Nuoria koskeva syrjäytymistieto. Avauksia tietämisen politiikkaan. Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura, Verkkojulkaisuja 27*, Helsinki. Saatavilla osoitteessa <http://www.nuorisotutkimusseura.fi/julkaisuja/syrjaytymistieto.pdf>. Luettu 8.4.2014.
- Svahn, Johanna – Evaldsson, Ann-Carita 2011: 'You could just ignore me': Situating peer exclusion within the

- contingencies of girls' everyday interactional practices. *Childhood* 18:4, 491–508.
- Tolonen, Tarja 2002: Suomalaisuus, tavallisuus ja sukupuoli nuorten näkemyksissä. Teoksessa Tuula Gordon – Katri Komulainen – Kirsti Lempiäinen (toim.): *Suomineitonen hei! Kansallisuuden sukupuoli*. Vastapaino, Tampere.
- Tolonen, Tarja 2008: Success, coping and social exclusion in transitions of young Finns. *Journal of Youth Studies* 11:2, 233–249.
- Tolonen, Tarja 2010: Yhteiskuntaluokan ja paikallisuuden merkitys nuorten ryhmien ja tyylien muotoutumisessa. *Nuorisotutkimus* 28:2, 3–22.
- Turtiainen, Pirjo – Kauppinen, Timo 2004: Helsinkiläisnuorten käsityksiä hyvinvoinnista ja syrjäytymisestä – alueellisuuden näkökulmasta. Teoksessa Petri Paju (toim.): *Saman aikaan toisaalla... Nuoret, alueellisuus ja hyvinvointi*. Nuorten elinolot -vuosikirja IV. Nuorisotutkimusverkosto, Nuorisosiain neuvottelukunta, Stakes, Helsinki.
- Törrönen, Maritta – Vornanen Riitta 2002: Emotionaalinen huono-osaisuus peruskoululaisten korostamana syrjäytymisenä. *Nuorisotutkimus* 20:4, 33–42.
- Widdicombe, Sue – Wooffitte, Robin 1995: *The Language of Youth Subcultures. Social Identity in Action*. Harvester Wheatsheaf, Lontoo.
- Wierenga, Ani 2009: *Young People Making a Life*. Palgrave Macmillan, New York.
- Williams, Patrick 2011: *Subcultural Theory. Traditions and Concepts*. Polity, Cambridge.